

*О. Л. Павлова
rlena1989@gmail.com
Л. В. Ларічева
rlena1989@gmail.com*

Методика розвитку критичного мислення у вищій школі

Наведено методику розвитку критичного мислення; проаналізовано актуальність використання конкретних моделей під час опанування нового матеріалу; наведено приклади застосування методики розвитку критичного мислення у вищій школі.

Ключові слова: критичне мислення, «фішбоун», карти пам'яті, «асоціативний куш», діаграма Венна.

*O. L. Pavlova
rlena1989@gmail.com
L. V. Laricheva
rlena1989@gmail.com*

Methods of developing critical thinking in higher educational establishments

The methods of developing critical thinking are presented; the relevance of using specific models while studying new material is analyzed; examples of applying the methods of developing critical thinking in higher educational establishments are given.

Keywords: critical thinking, «fishbone», mind map, «associative bush», Venn diagram.

Розвиток критичного мислення на сьогодні є об'єктом прицільної уваги педагогів та дослідників у всьому світі. Вагомий внесок у розробку цієї концепції внесли видатні вчені – В. Сухомлинський, Д. Брунер, М. Верті, Л. Виготський, Р. Маєр, Б. Блум, Ж. Піаже, В. П. Фрайре, А. Фіше, Р. Маєр та ін. Цій проблемі у студентів присвятили свої праці Т. С. Воропай, О. Коржуєв, К. Корсак, Т. Олійник, Ю. Стежко, А. Тягло, М. Шеремет та ін. Проте залишається ще багато можливостей для удосконалення технологій розвитку критичного мислення, їхнього психолого-педагогічного потенціалу щодо покращення підготовки студентів.

Ознаки, які дають змогу визнати людину такою, що мислить критично, можна схарактеризувати таким чином:

- уважність до думок інших, уміння відкрито прислухатися до міркувань інших, оцінювати різноманітні способи вирішення завдання;

- компетентність – уміння пояснити власний погляд за допомогою аргументів і фактів;
- інтелектуальна активність – поява інтелектуальної ініціативи у складних ситуаціях, об’єктивне сприйняття проблеми;
- допитливість – уміння проникнути у сутність джерел інформації;
- незалежність мислення – відсутність занепокоєння з приводу незгоди з іншими, вміння не наслідувати думки інших;
- уміння дискутувати – толерантне ставлення до протилежних думок, здатність розвивати ідеї, що об’єднують;
- проникливість – уміння проникати у сутність проблеми, джерела інформації, не розмінюючись на неважливе;
- самокритичність – прийняття особливостей власного мислення.

Методика розвитку критичного мислення ґрунтується на творчій співпраці студента та викладача, на розвиткові аналітичного й творчого підходів до матеріалу, який необхідно опрацювати.

Ця методика ґрунтується на визначенні проблеми та пошуків до її вирішення, а не на запам’ятовуванні фактологічних даних. Процес навчання згідно з методикою розвитку критичного мислення передбачає три стадії (https://uk.wikipedia.org/wiki/Методика_розвитку_критичного_мислення):

- 1) виклик;
- 2) осмислення;
- 3) рефлексія.

Перший етап – актуалізація наявних знань студентів, пробудження інтересу до теми, що розглядається. На цьому етапі формулюється проблема та визначається мета вивчення матеріалу. Доцільно використовувати: мозковий штурм, сприяння появі різних ідей навколо досліджуваного матеріалу. Розгляньмо метод «асоціативний кущ» («логічне дерево», «гірлянда асоціацій»). На початку роботи з цією методикою викладачеві необхідно визначити одним словом тему, над якою вирішено працювати, а студентам пропонують згадати все, що асоціюється з цим словом. Спочатку висловлюються найбільш стійкі асоціації, а потім – другорядні. Відповіді фіксуються у вигляді так званого «куща», який поступово «розгалужується». Цей метод є універсальним, оскільки може бути використаний під час опанування будь-якої навчальної дисципліни, на усіх етапах заняття. На основі набутих знань студенти можуть робити свої прогнози, визначити мету пізнавальної діяльності.

Педагогічним результатом проведення першого етапу є підвищення мотиваційної, інформаційної і комунікативної складових особистості студента.

Прикладом застосування цієї методики під час викладання клінічної фармакології може бути такий «асоціативний кущ» (див. рис. 1).

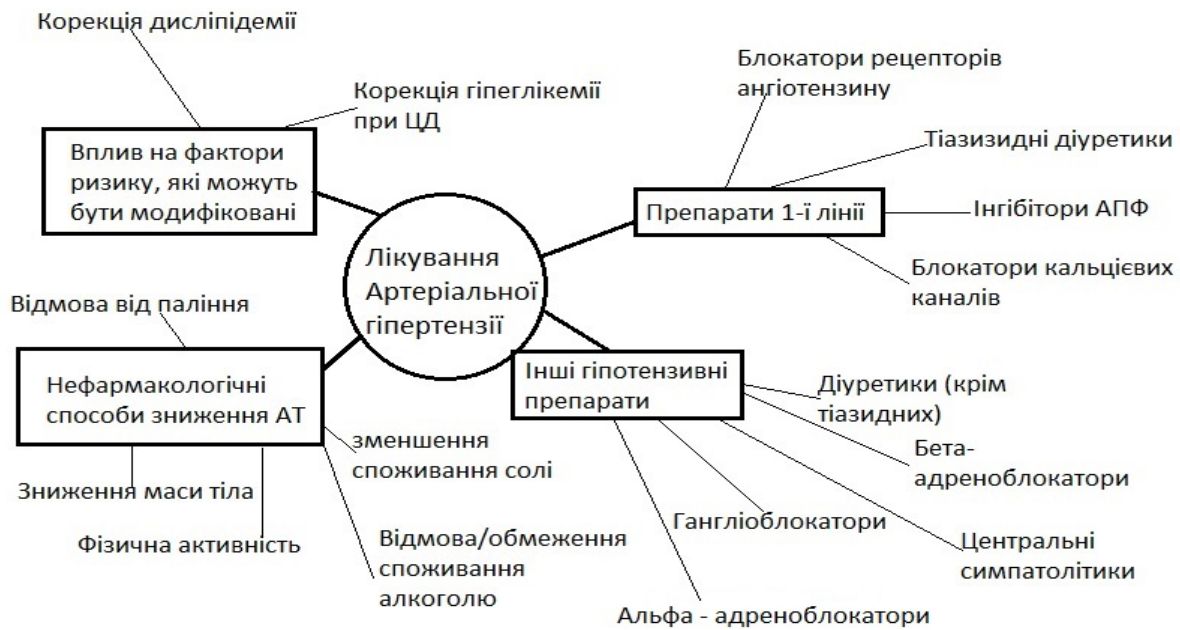

Рис. 1. Приклад використання методики «асоціативний куц»

Другий етап – процес осмислення нового матеріалу – це етап реалізації змісту. Ціллю стадії є розвиток творчого критичного мислення; удосконалення навичок самостійної роботи. На цій стадії можуть бути використані такі стратегії: створення таблиць, читання тексту із зупинками, розмітка тексту за допомогою символів тощо. Можна використати стратегію «фішбоун». В основу цієї методики покладено схему у вигляді скелета риби. Така незвичайна схема дає змогу зробити швидкий і точний аналіз ситуації, встановивши її причинно-наслідковий зв'язок. Перевагою цієї стратегії є те, що за її допомогою можна вирішувати не лише навчальні проблеми. «Фішбоун» дозволяє розділити ціле на частини та уважно їх розглянути.

Схема ґрунтується на чотирьох основних блоках, зображених у вигляді скелета риби, кожна з частин якого відповідає за певні ознаки:

- «голова» – основна тема або проблема, з приводу якої проводять аналіз;
- «верхні кістки» (або ті, які розміщуються праворуч у разі вертикального розташування схеми) – причини виникнення проблеми, яку аналізують, та основні поняття теми;
- «нижні кістки» (або ті, які розміщуються ліворуч у разі вертикального розташування схеми) – факти, що підтверджують причини або поняття, наведені у схемі;
- «хвіст» – це висновки або відповідь на поставлене запитання.

На власному досвіді переконалися у тому, що методика «фішбоун» є достатньо зручною для використання в освітньому процесі, адже має оригінальну форму подання матеріалу, установлює причинно-наслідковий зв'язок і дає змогу зробити висновок стосовно конкретної проблеми.

Прикладом «фішбоун» для занять із клінічної фармакології може бути нижченаведений (див. рис. 2):

Рис. 2. Приклад використання методики «фішбоун»

Заслугує на увагу стратегія «карти пам'яті» (англ. *mind maps*) – спосіб відображення процесу загального системного мислення з використанням схем.

Такі карти зазвичай використовують для створення, зображення, структуризації і класифікації ідей. Це актуальна методика для навчання, розв'язання задач, прийняття рішень, оптимізації процесу пошуку причинно-наслідкових зв'язків.

«Карта пам'яті» вибудовується у вигляді діаграми, де зображають слова, ідеї, завдання або інші поняття, їх пов'язують «гілками», що відходять від основного, центрального поняття.

Згідно з нашими спостереженнями методика «карт пам'яті» може стати невід'ємним інструментом в арсеналі педагога, адже є зручною у використанні, зрозумілою для студентів, є змога використовувати графічні зображення і символи, що акцентують увагу і сприяють кращому запам'ятовуванню нового матеріалу. Прикладом використання методики «ментальних карт» під час викладання клінічної фармакології може бути нижченаведена карта (див. рис. 3):

Ментальні карти – це зручний спосіб для відображення процесу мислення і структуризації інформації за допомогою візуальної форми.

Карти пам'яті можуть використовуватися для фіксації думок та ідей, які спадають на думку, коли студент розмірковує над певним завданням, вони дозволяють зобразити інформацію «мовою мозку».

Ментальні карти дають змогу:

1) використовувати радіальний запис інформації замість лінійного – це означає, що основна тема, на якій сфокусовано увагу, розміщується у центрі аркуша паперу (фокусі уваги);

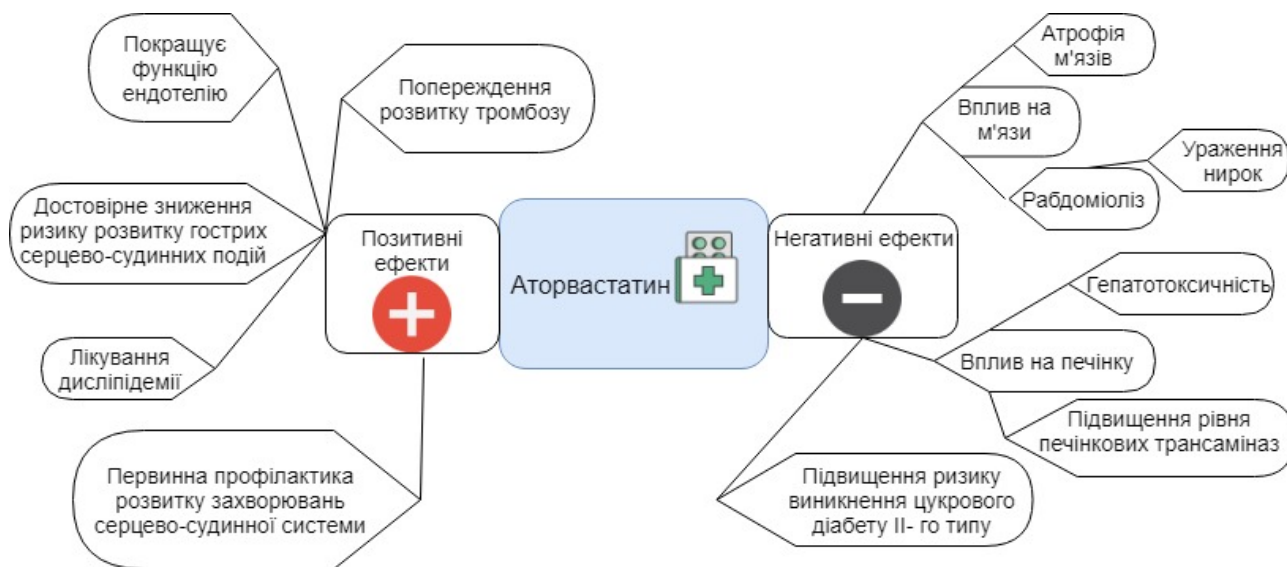

Рис. 3. Приклад використання методики «карт пам'яті»

2) записувати лише основне – обирати найхарактерніші, найбільш властиві, ключові елементи, ті, які добре запам'ятовуються.

Основні слова мають бути розміщені на різнокольорових «гілках», які відходять від центрального поняття. Зв'язки («гілки») мають бути асоціативними. Асоціації покращують процес запам'ятовування, можуть бути підкріплені різними рисунками-символами.

Правила побудови інтелектуальних карт:

1) розпочинати потрібно з центральної ідеї, яка розміщується посередині аркуша паперу, використовуючи рисунок і мінімум три кольори;

2) використовувати картинки, символи, коди, заповнивши ними вільний простір;

3) вибрати ключові слова і текстом нанести на «гілки»;

4) у кожного елемента (слова/рисунок) має бути власна «гілка»;

5) лінії мають бути з'єднані, брати початок від центрального поняття; центральні лінії – товщі; інші «гілки» стають тоншими, розходяться від центру;

6) робити лінії однакової довжини, як і слово або рисунок;

7) розробити свій особистий стиль;

8) використовувати акценти і показати асоціації на власній карті пам'яті;

9) зберегти чіткість інтелектуальної карти, використавши радіальну ієрархію у цифровому порядку, або охопити всі «гілки».

Третій етап – розмірковування, або рефлексія. Метою третього етапу є персоналізація знань, а також забезпечення їхньої глибини; усвідомлення, осмислення актуальності знань та розвитку пізнавальної діяльності. Цей етап передбачає можливість осмислити матеріал, що вивчається, сформулювати своє ставлення до нього. Методичними прийомами є сприяння дискусії, побудова схем тощо.

Поширеною методикою є складання «діаграми Венна». У цій методиці використовуються декілька кіл, які перекривають одне одного, для ілюстрації подібностей, відмінностей і зв'язків між поняттями та цілими групами понять. Перекриті частини кіл відображають схожість між групами, а ділянки, які не перекриваються, – відмінності.

Результат останнього етапу полягає в усвідомленні різноманіття способів опанування та обробки інформації, корекції власних установок студентів, їхніх дій, міркувань.

Отже, під час навчання згідно з методикою розвитку критичного мислення студенти мають пройти через три ключові стадії у вивченні нового матеріалу, оскільки кожна з них відповідає за конкретний етап процесу засвоєння: «сприйняття → осмислення → застосування».

Застосування різних моделей цієї методики дає змогу глибше, змістовніше опанувати новий матеріал, стимулює розвиток толерантності до міркувань колег та дає змогу об'єктивно оцінити вивчене.

Література

1. Баханов К. О. Технологія розвитку критичного мислення як психолого-педагогічне явище / К. О. Баханов // Історія та правознавство. – 2008. – № 33. – С. 4–9.
2. Береза В. О. Розвиток критичного мислення студентів-філологів у процесі стимулювання мовленнєво-розумової діяльності / В. О. Береза // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – № 1. – С. 20–25.
3. Буряк В. Формування у студентів критичного стилю мислення / В. Буряк // Знання. – 2007. – № 3. – С. 21–30.
4. Киянко-Романюк Л. А. Зарубіжна і національна практика розвитку критичного мислення в учнів і студентів / Л. А. Киянко-Романюк // Вища освіта України. – 2004. – № 4. – С. 109–113.
5. Корінько Л. М. Роль критичного мислення у формуванні учнівських компетенцій / Л. М. Корінько. – Х. : Основа, 2010. – 95 с.
6. Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії : посібник для вчителя [Електронний ресурс] / С. О. Терно. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – 70 с. – Режим доступу : <http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/125.ukr.html>